

Катерина Диса

ІСТОРІЯ СЕКСУАЛЬНОСТІ РАННЬОМОДЕРНОЇ ДОБИ: УЯВЛЕННЯ І ДИСКУСІЇ НА ЗЛАМІ ХХ І ХХІ СТОЛІТЬ*

Сьогодні навряд чи когось можна епатувати темою історії сексуальності чи самого сексу і сексуальності навіть на пострадянських просторах, хоча ще п'ятдесят років тому подібні дослідження могли розглядати як виклик. Менше з тим, сексуальність як предмет зацікавленості дослідників нараховує більше сотні років. Відтоді історія сексуальності пройшла довгий і плутаний шлях. За сто років відбулася зміна акцентів в інтересах авторів, і, паралельно з тим, як змінювалась манера історіописання загалом, зазнавали і різючих змін підходи до предмету.

У ХІХ ст. з'являється сексологія, яка на підтвердження своїх теорій потребувала якогось базису. Цим базисом мали слугувати приклади з минулого, а також з життя традиційних суспільств. Щонайменше до середини ХХ ст. (більш точно – до часів сексуальної революції 1960-х років) дослідники, які бралися за написання історії сексуальності, займали позицію моралістів. За великим рахунком, часто авторами цих робіт виступали не історики, а радше соціологи, антропологи, медики. Через це у подібних розвідках знаходимо своєрідні судилища, коли сучасна «цивілізована» людина озирається на аморальне минуле. Найулюбленіші теми авторів тієї доби – це історія проституції, венеричні хвороби і розпуста попередніх часів. Сексуальна поведінка для них є мірилом цивілізованості суспільства. Основними категоріями, якими оперують дослідники початку ХІХ ст., є *норма* і *збочення*. Характерним для цих робіт було надто прямолінійне використання джерел, як писемних, так і візуальних, коли специфіка текстів не враховувалась, а між тим самі ці джерела створювалися як моралізаторські і були спрямовані на те, щоб якомога більше виокремити вади суспільства.

Найяскравішим прикладом такого підходу може бути тритомне дослідження Едуарда Фукса, перекладене російською мовою ще на початку ХХ ст.

* Висловлюю щире подяку Фондації родини Чопівських (Chopivsky Fellowship at Stanford University) за надання фінансової підтримки при зібранні й опрацюванні матеріалів для цієї статті.

і перевидане вже на початку 1990-х років. Щоб зрозуміти специфіку підходу, достатньо глянути на назви деяких розділів: «Ливрея разврата», «Верноподаническая психика», «Общественная ложь». Ще яскравіше звучать окремі пасажі:

«И чем выше мы поднимаемся, тем больше накапливается грязи, при дворах она достигает размеров настоящей горы. [...] Хронологически здесь на первом месте стоит двор Людовика XIII во Франции, однако пример всеобщего разврата подавал не сам король, отличавшийся гомосексуальными наклонностями, а первый сановник государства кардинал Ришелье и королева Мария Анна Австрийская. Если знаменитый Ришелье имел бесконечный ряд самых грязных связей, то королева до преклонных лет была весьма доступна ухаживаниям преданных ей придворных»¹.

Подібні висловлювання не потребують довгих пошуків, оскільки щедро розсіпані по всьому тексту. Наведемо ще один яскравий у своїй упередженості приклад подібного наративу:

«При поверхностном взгляде легко можно прийти к заключению, что большая часть клира откровенно цинично участвовала в господствующей кругом безнравственности, что представители церкви не только не задерживали развитие разврата, а прямо содействовали этому. [...] Только вполне определенные слои духовенства открыто участвовали во всеобщей оргии непристойности. А именно все высшее духовенство и в значительной степени определенные монастыри. Что же касается остальной части духовенства, большей массы священства, то можно говорить лишь об индивидуальных случаях, число которых, впрочем, относительно велико, так как безбрачие то и дело побуждало к использованию удобных шансов, а этих последних ни у кого не было в таком количестве, как у католического священника»².

Як бачимо, тема історії сексуальності надавала широке поле для тренувань у моралізаторських настановах. Використання негативно забарвленої лексики та накидання оцінок з позиції судді, носія «вищої моралі», який осудливо споглядає «розпущені» і «непристойні» звичаї минулого – характерна властивість корпусу літератури, яка продукувалась до середини ХХ ст.

Перелом у підходах до вивчення історії сексуальності відбувся у 1960-х роках: сексуальну революцію, що відбувається у цей період, супроводжує і звернення істориків до нових тем. За відправні точки дослідження беруть теорії Фрейда і психоаналіз. У дослідженнях увага концентрується на ранньомодерному періоді, від середини XVII ст., адже саме тоді нібито почалося вибудовування буржуазної моралі. Формулюється теорія придушення сексуальності, яке сягає свого піку у XIX столітті, у вікторіанську добу.

¹ Фукс Эдуард. Иллюстрированная история нравов. Галантный век. Москва: Республика, 1994. С. 307.

² Там само. С. 329.

У роботах 1960-х років вимальовувалися дві протилежні тенденції «вікторіанства»³. Перша – це добре відоме замовчування, придушення і засудження сексуальних практик. Жінки нібито стали основними жертвами цієї тенденції – з одного боку, від них вимагали цноти й стриманості, а, з другого – витворювали образ фригідної дружини. Другою тенденцією є існування «темної сторони» вікторіанства – підпільні, замовчувані, заборонені практики, доступні чоловікам за посередництвом порнографії, повій і утриманок, яких, своєю чергою, звинувачують у розпусті, нестриманості і німфоманії. Йшлося, в першу чергу, про існування подвійного стандарту сексуальної поведінки. Тут же згадувалися і нібито пов'язані з цими тенденціями психічні хвороби, поширені у XIX ст. У такому контексті доба після Другої світової війни, а найбільшою мірою сучасні авторам 1960-ті роки – розглядалися як звільнення від практик придушення і буржуазної моралі.

У наступному десятилітті в центрі все ще залишається теорія подвійного стандарту. Однак спостерігаються певні зміни у зв'язку з поширенням квантитативної історії, що її методи використовуються і в історії сексуальності, зокрема, в царині демографічних підрахунків – досліджуються, в першу чергу, коливання плодючості й рівня народження байстрюків протягом XVIII–XIX століть⁴. До досліджуваних об'єктів, окрім аристократії і буржуазії, потрапляють ширші кола суспільства. Вперше звернулися до дослідження представників сексуальних меншин. Розпочалися дискусії про вплив індустріальної революції на контроль за сексуальністю: чи нагляд за сексуальною поведінкою збільшувався, а чи навпаки – з'являються ширші можливості для сексуальної свободи⁵.

Французькі дослідники у середині 1970-х років намагаються ввести проблему сексуальності в ширший історичний контекст. Зокрема, варто згадати Жана-Луї Фландріна, який у 1975 році опублікував нариси з історії сексуальності у Західній Європі⁶. Фландрін, серед іншого, критикував статистичний підхід до вивчення феномену байстрюків, він наполягав на детальнішому дослідженні контексту цього явища. Звернув він увагу і на те, як змінювалося з часом ставлення до сексуальності в інтерпретаціях моралістів і теологів,

³ *Marcus Steven*. *The Other Victorians; A Study of Sexuality and Pornography in Mid-nineteenth-century England*. New York: Basic Books, 1966; *Pearsall Ronald*. *The Worm in the Bud; The World of Victorian Sexuality*. New York: Macmillan, 1969.

⁴ *Historical Studies of Changing Fertility* / Ed. by Charles Tilly. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1978; *Marriage and Fertility: Studies in Interdisciplinary History* / Ed. by Robert I. Rotberg and Theodore K. Rabb. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1980; *Bastardy and its Comparative History: Studies in the History of Illegitimacy and Marital Nonconformism in Britain, France, Germany, Sweden, the United States, Jamaica, and Japan* / Ed. by Peter Laslett, Karla Oosterveen and Richard M. Smith, Cambridge, Ma.: Harvard University Press, 1980.

⁵ *Mitterauer Michael*. *The European Family: Patriarchy to Partnership from the Middle Ages to the Present*. Oxford: Basil Blackwell, 1982.

⁶ *Flandrin Jean Louis*. *Sex in the Western World: The Development of Attitudes and Behaviour*. Translated by Sue Collins. Chur and Reading: Harwood Academic Publishers, 1991.

та як це відбивалося на зафіксованих практиках. Проте революційною працею середини 1970-х років вважається перша частина «Історії сексуальності» Мішеля Фуко (1976). Фуко досить радикально розкритикував усю попередню історіографію за те, що дослідники «сексуальності» (в сучасному сенсі цього слова) не розглядали її як продукт дискурсу. При цьому погоджувався з тим, що ідея про придушення сексуальних потягів, яка з'явилася у буржуазному суспільстві, в принципі, правильна. Фуко також наголошував на ролі інститутів влади не лише у встановленні контролю й придушенні сексуальності (що було продиктоване бажанням влади контролювати людське тіло), а й у вибудовуванні дискурсу сексуальності, а відтак, і самої сексуальності. На його думку, протягом останніх трьох століть все більше сфер людського життя потрапило під сексуальний «диспозитив», що також вплинуло на структуру уявлення про ідентичність⁷.

Серед нових тенденцій у 1990-ті роки з'явилися дослідження гомосексуальних і лесбійських рухів, прибічники яких критикували попередні підходи до вивчення історії сексуальності: вони вважали, що необхідно відмовитися від пов'язання гетеро- чи гомосексуальних бажань з вродженими нахилами⁸. Замість того, щоб зосереджуватись на природі сексуальності (сексуальному бажанні, сексуальній орієнтації й ідентичності), вони закликали звернутися до соціальної й історичної складової сексуальності. Тож в останні десятиріччя історики все менше звертаються до прикладів з соціо-біології і психо-біології.

На початку 1990-х років зауважена була певна криза жанру – відмова від використання орієнтації на психоаналіз і біологічні теорії, спроби деконструювати цілісний підхід, водночас пролунали заклики використання міждисциплінарного підходу у дослідженні історії сексуальності, що стало ознакою робіт цього періоду. У 1990 році стартує *Journal of the History of Sexuality* (далі – *JHS*), у першому випуску котрого вміщений редакторський маніфест:

«На сьогодні дослідження людської сексуальності провадилися соціальними істориками, соціологами, антропологами, філософами, психологами, літературознавцями, істориками мистецтва і кіно, спеціалістами з інших дисциплін, а також розглядалися з міждисциплінарної перспективи. Ще занадто рано визначати параметри цього нового напрямку досліджень, а тому *JHS* закликає до публікації широкого кола есеїв, оглядів, а також джерел (з редакторськими коментарями) щодо всіх аспектів історії сексуальності від античних часів до сучасної сексуальної політики»⁹.

⁷ Foucault Michel. *The History of Sexuality* / Translated by Robert Hurley. Vol. 1: An Introduction. New York: Vintage Books, 1990.

⁸ *Forms of Desire: Sexual Orientation and the Social Constructionist Controversy* / Ed. by Edward Stein. New York: Garland Pub., 1990; *Discourses of Sexuality: From Aristotle to AIDS* / Ed. by Domna C. Stanton. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1992.

⁹ Fout John C. A Note from the Editor // *Journal of the History of Sexuality*. Vol.1, no. 1 (1990). P. 1.

В останні два десятиліття історики сексуальності зіткнулися з проблемою визначення предмету дослідження, який стає все розмитішим і складнішим для аналізу: сексуальне життя у певний історичний період, уявлення про секс і сексуальність, форми виявів сексуального потягу – а чи щось інше? Йдеться про практики чи ідеї? Можна також говорити про орієнтацію в роботах кінця ХХ–ХХІ століть на дистанціювання від власного (авторського) бачення сексуальності.

Далі хотілося б зупинитися на характерних рисах історичних досліджень, присвячених історії сексуальності у ранньомодерний період, що писалися в останні два десятиріччя. На сьогоднішній день велика кількість матеріалів публікується у *JHS*, хоча ранньомодерні дослідження не є основним фокусом журналу. Фронтальний перегляд усіх матеріалів, які публікувалися в журналі, починаючи з року його заснування (1990 р., 54 номери), дозволив виявити лише кілька статей, так чи так пов'язаних з історією сексуальності у XVI–XVIII ст. Однак ці матеріали яскраво демонструють загальні тенденції історіографії останніх десятиліть.

Найбільше досліджень стосується теренів Англії і Франції. Окремі статті зосереджуються на німецьких землях, Голандії і Шотландії. Повною екзотикою виглядають одиничні роботи, присвячені Бельгії і Швеції. Майже у половині матеріалів розглядають сексуальність у контексті особливостей XVIII ст. у цілому; іноді вужче – Просвітницького XVIII ст. Тематично статті також не відрізняються особливою різноманітністю. Достатньо велика їх кількість розглядає проблему гомосексуальності у різних культурних контекстах: дослідження гомосексуальної субкультури у Парижі XVII ст. Джеффри Мерріка¹⁰, порівняння ставлення до содомітів і проституток у Лондоні XVIII ст. Рендольфа Трамбаху¹¹, зміни у ставленні до гомосексуальності на англійській сцені середини XVIII ст. Лоренса Сенеліка¹². Популярною впродовж двадцяти років залишається тема заборонених сексуальних практик, кримінальних справ, пов'язаних із сексуальністю: переслідування дітовбивць у Бельгії Рене Лебута¹³, лесбіянок в Амстердамі XVIII ст. Тео ван дер Меера¹⁴, селян-зоофілів у Швеції XVII–XVIII століть Йонаса

¹⁰ *Merrick Jeffrey*. Chaussons in the Streets: Sodomy in Seventeenth-Century Paris // *Journal of the History of Sexuality*. Vol. 15, no. 2 (2006). P. 167–203.

¹¹ *Trumbach Randolph*. Sex, Gender, and Sexual Identity in Modern Culture: Male Sodomy and Female Prostitution in Enlightenment London // *Journal of the History of Sexuality*. Vol. 2, no. 2, Special Issue, Part 1: The State, Society, and the Regulation of Sexuality in Modern Europe (1991). P. 186–203.

¹² *Senelick Laurence*. Mollies or Men of Mode? Sodomy and the Eighteenth-Century London Stage // *Journal of the History of Sexuality*. Vol. 1, no. 1 (1990). P. 33–67.

¹³ *Leboutte Rene*. Offense against Family Order: Infanticide in Belgium from the Fifteenth through the Early Twentieth Centuries // *Journal of the History of Sexuality*. Vol. 2, no. 2, Special Issue, Part 1: The State, Society, and the Regulation of Sexuality in Modern Europe (1991). P. 159–185.

¹⁴ *Meer Theo van der*. Tribades on Trial: Female Same-Sex Offenders in Late Eighteenth-Century Amsterdam // *Journal of the History of Sexuality*. Vol. 1, no. 3 (1991). P. 424–445.

Лілекіста¹⁵. Також слід виділити дослідження, присвячені інтелектуальному дискурсу навколо сексуальних практик: медичні дискусії у німецьких землях XVIII ст. щодо мастурбації Франца Едера¹⁶, англійський пізньоренесансний дискурс щодо природи сифілісу Брюса Берера¹⁷, а також вписування історії звичаїв (починаючи від примітивних суспільств) в історію цивілізації у шотландському просвітництві Пета Молоні¹⁸. Спроби контролювати, дисциплінувати і напучувати громадян щодо сексуальної поведінки – ще одна тема, яка викликає увагу дослідників¹⁹.

Звертаючись до монографій, слід відзначити, що оглядових досліджень, зосереджених безпосередньо на історії сексуальності у Європі, загалом з'явилось в останні десятиліття не так багато. Зупинимось лише на двох помітних роботах, досить якісних, що вийшли одна за одною впродовж 2007–2008 років. Здавалося б дивним, що два конкурентні проекти з'являються практично водночас. Проте автори монографій обрали досить відмінний підхід до висвітлення матеріалу. Авторка першої роботи *European Sexualities, 1400–1800* Кетрін Кроуфорд обирає тематичний підхід, серед іншого вона аналізує секс в межах родини, релігійний і науковий дискурс щодо сексуальності, кримінальний контекст сексуальності і ставлення до девіацій²⁰. Анна Кларк, авторка другої монографії *Desire. A History of European Sexuality*, надала перевагу не тематичному, а хронологічному підходу. Оскільки в цій роботі історія сексуальності розглядається від античних часів до післявоєнного періоду, ранньомодерна сексуальність аналізується в трьох розділах: XVI століття коментується у світлі посилення контролю над сексуальністю у пост-реформаційні часи, окремим розділом розглядаються географічні відкриття та їх вплив на європейську сексуальність, і, нарешті, XVII і XVIII століття аналізуються сукупно з огляду на розвиток інтелектуального дискурсу – медичного, філософського, політичного, що розгортався навколо теми сексу-

¹⁵ *Liljequist Jonas*. Peasants against Nature: Crossing the Boundaries between Man and Animal in Seventeenth and Eighteenth-Century Sweden // *Journal of the History of Sexuality*. Vol. 3, no. 1 (1991). P. 393–423.

¹⁶ *Eder Franz X.* Discourse and Sexual Desire: German-Language Discourse on Masturbation in the Late Eighteenth Century // *Journal of the History of Sexuality*. Vol. 13, no. 4 (2004). P. 428–445.

¹⁷ *Boehrer Bruce Thomas*. Early Modern Syphilis // *Journal of the History of Sexuality*. Vol. 1, no. 2 (1990). P. 197–214.

¹⁸ *Moloney Pat*. Savages in the Scottish Enlightenment's History of Desire // *Journal of the History of Sexuality*. Vol. 14, no. 3 (2005). P. 237–265.

¹⁹ *Stone Donald Jr*. The Sexual Outlaw in France, 1605 // *Journal of the History of Sexuality*. Vol. 2, no. 4 (1992). P. 597–608; *Merrick Jeffrey*. Sexual Politics and Public Order in Late Eighteenth-Century France: The Memoires Secrets and the Correspondance Secrete // *Journal of the History of Sexuality*. Vol. 1, no. 1 (1990). P. 68–84; *Potter Claire Bond*. Queer Hoover: Sex, Lies, and Political History // *Journal of the History of Sexuality*. Vol. 15, no. 3 (2006). P. 355–381.

²⁰ *Katherine Crawford*. *European Sexualities, 1400–1800*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

альності²¹. Більш сфокусованою, детальною і серйозною видається монографія Кетрін Кроуфорд.

На сьогоднішній день найбільшою популярністю дослідження з історії ранньомодерної сексуальності й дискурсу навколо неї користуються в Британії, Німеччині й Сполучених Штатах. Франція й Італія, не кажучи вже про інші європейські країни, знаходяться трохи на маргінесах.

Загалом у дослідженнях з історії ранньомодерної сексуальності існує дві основні перспективи аналізу, що цілком залежать від джерел, якими користувався автор. Для першої групи робіт характерні ті з них, які представляють погляд на сексуальність «згори», тобто «високі» практики: сексуальність досліджується з перспективи придворного життя і інтелектуального (медичного, теологічного, політичного тощо) дискурсу навколо сексуальності. В основі другої перспективи лежать актові джерела – судові справи.

Усі недоліки однобічного підходу демонструє дослідження Алана Гайне-са «Секс в Єлизаветинській Англії», в якій вимальовується світ сексуальної вседозволеності, рафінованої еротичної поезії; виглядає на те, що поза цим світом ніякої іншої реальності не існувало²². У дослідженнях сексуальності ранньомодерної доби «згори» великою мірою залучені літературні студії. Найяскравішим прикладом тут є збірник статей Гвідо Руджієро (редактора серії з історії сексуальності) «Закоханий Макиавеллі», в котрому автор на прикладі ренесансних текстів намагається відтворити основи тогочасної гендерної і сексуальної ідентичності, віднайти ті «кишені» у текстах, де ховаються часто зашифровані натяки на складові цієї ідентичності²³.

Окремий напрямок становлять роботи, у фокусі яких знаходяться питання гендерної ідентичності. Свого часу тон дискусії задала монографія Томаса Лакера під провокаційною назвою «Making Sex», автор якої стверджував, що в ранньомодерну добу жіноча стать уявлялась як різновид чоловічої, лишень недосконалої. Саме таку картину представляє ранньомодерний дискурс про стать: тексти медиків, анатомів, теологів²⁴. Критика концепції Лакера полягає в тому, що його дослідженню бракує залучення популярного елемента – відгуку на подібні інтелектуальні конструкції «знизу». Лора Гауїнг спробувала заповнити цю лауну, розглянувши популярні уявлення про стать на лондонських матеріалах. На її думку, пересічні лондонці аж ніяк не поділяли вчені уявлення про одну стать²⁵.

Ще одним напрямком є дослідження феномену маскулінності в ранньомодерну добу. Тут, знову ж таки, розглядаються й дискутуються інтелекту-

²¹ *Clark Anna*. *Desire: A History of European Sexuality*. New York: Routledge, 2008. P. 66–122.

²² *Haynes Alan*. *Sex in Elizabethan England*. Somerset: Sutton Publishing, 1997.

²³ *Ruggiero Guido*. *Machiavelli in Love: Sex, Self, and Society in the Italian Renaissance*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2007.

²⁴ *Laqueur Thomas*. *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1990.

²⁵ *Gowing Laura*. *Domestic Dangers: Women, Words and Sex in Early Modern London*. Oxford: Clarendon Press, 1996.

альні дискурси різних рівнів складності, які формували норми чоловічої поведінки, що були визначальними для чоловіка ранньомодерної доби, «робили» його чоловіком²⁶.

Окремою групою стоять дослідження, сфокусовані на кримінальній сексуальності. Таких робіт, які заразом представляють і погляд на сексуальність «знизу», є найбільше²⁷. Мушу зазначити, що розмаїттям і палкістю дискусій ці дослідження не відрізняються: зазвичай у них ідеться про *контроль і придушення* сексуальності, про типи сексуальних злочинів, способи нагляду і покарання, іноді можуть додаватися рефлексії щодо їх зв'язку з дискурсом – високим чи популярним. Тут вже ми не побачимо легковажного ставлення до сексуальності й інтимного життя, а лишень нагляд, контроль і придушення²⁸.

Нагляд за сексуальною поведінкою жінок і жіночі злочини, пов'язані з сексуальністю, утворюють самостійну велику тематичну групу в дослідженнях ранньомодерної сексуальності. Основними напрямками аналізу є нагляд за сексуальною поведінкою жінки всередині родини, покарання за позашлюбні й дошлюбні зв'язки (що більшою мірою стосувалося саме покарання для жінок), і, звичайно ж, виділяється окремий сегмент досліджень феномену дітовбивства²⁹. Доволі дискусійною темою стала запропонована Кітом Томасом концепція «подвійного стандарту» щодо сексуальної поведінки жінок і чоловіків та порушень ними певних норм³⁰.

Дослідження, що ґрунтуються на німецьких матеріалах, мають свою специфіку. Наприклад, сексуальність у XVI і XVII століттях розглядається під кутом зору впровадження норм і контролю у містах, механізмів дисциплінування і насадження нової сексуальної моралі під впливом

²⁶ Для прикладу – два англійські дослідження ранньомодерної маскулінності (зверніть увагу, що обидва написані жінками): *Foyster Elizabeth A.* Manhood in Early Modern England: Honour, Sex and Marriage. London: Longman, 1999. *Shepard Alexandra.* Meanings of Manhood in Early Modern England. Oxford, New York: Oxford University Press, 2003.

²⁷ Саме серед таких робіт, ймовірно через їх величезну кількість, можна натрапити на продукцію досить низької якості – зазвичай це добре ілюстровані видання, яким проте, бракує будь-якої логіки у підборі матеріалів і їхньому оформленні, наприклад: *Naphy William.* Sex Crimes from Renaissance to Enlightenment. Stroud: Tempus, 2002.

²⁸ Як приклади таких досліджень можна згадати: *Farr James.* Authority and Sexuality in Early Modern Burgundy (1550–1730). New York: Oxford University Press, 1994; *Kuehn Thomas.* Illegitimacy in Renaissance Florence. Ann Arbor University of Michigan Press, 2001; *Zunshine Lisa.* Bastards and Foundlings: Illegitimacy in Eighteenth-Century England. Columbus: Ohio State University Press, 2005.

²⁹ Найпоказовішими серед величезного масиву літератури можуть бути: *Turner David M.* Fashioning Adultery: Gender, Sex and Civility in England, 1660–1740. Cambridge: Cambridge University Press, 2002; *Jackson Mark.* New-Born Child Murder: Women, Illegitimacy and the Courts in Eighteenth-Century England. Manchester: Manchester University Press, 1996; *Rublack Ulrika.* The Crimes of Women in Early Modern Germany. Oxford: Clarendon Press, 2001.

³⁰ *Thomas Keith.* The Double Standard // *Journal of the History of Ideas* 20, no. 2 (1959): 195–216.

Реформації³¹. Завдяки цим роботам на сьогоднішній день загальноприйнятою стала теза про те, що більшість дисциплінарних нововведень (закриття бань і муніципальних борделів, криміналізація проституції, утримування всіх проявів сексуальності лишень у межах родини), які раніше пов'язували із розповсюдженням епідемії сифілісу (одного з результатів контакту з ново-відкритими цивілізаціями Америк), насправді стали результатом пост-реформаційного пастирства і нагляду.

Пересуваючись до XVIII ст., дослідження на німецьких джерелах тематично трансформуються, але не радикально – все одно у них ідеться про регулювання і контроль над сексуальністю. Наприклад, Ізабель Галл розглядає трансформацію уявлень про дозволені прояви сексуальності, з одного боку, як частину проекту добре регульованої абсолютистської держави, а, з іншого, як результат дебатів, що велися у новосформованому публічному просторі. Тобто йшлося про своєрідний компроміс³².

Загалом дослідники XVIII ст. мають багатший джерельний матеріал для аналізу великого розмаїття тем, пов'язаних із сексуальністю. Колоніальний дискурс, прагнення Просвітництва до екзотики, в тому числі й еротичні фантазії, які породили подорожі до тихоокеанських островів – все це охоплює ще один корпус дослідницьких тем³³.

Великим тематичним блоком, що пропонує щедру на тексти XVIII ст., є порнографія, яка у цей час стала доволі багатограним феноменом. Порнографія слугувала і як засіб для популяризації філософських концептів та ідей, і як знаряддя політичної пропаганди і «чорного піару» певних публічних осіб³⁴. Доволі вдалою спробою поєднати судові матеріали з художньою літературою і вченим дискурсом XVIII ст. є дослідження Арнольдом Гарві сек-

³¹ *Ozment Steven*. *Flesh and Spirit: Private Life in Early Modern Germany*. London: Penguin, 2002; *Roper Lyndal*. *The Holy Household : Women and Morals in Reformation Augsburg*. Oxford: Clarendon Press, 1989. *Rublack Ulinka*. *The Public Body: Policing Abortion in Early Modern Germany // Gender Relations in German History: Power, Agency and Experience from the Sixteenth to the Twentieth Century / ed. Lynn Abrams and Elizabeth Harvey*, London: UCL Press, 1996. P. 57–80. *Heide Wunder*. *Gender Norms and Their Enforcement in Early Modern Germany // Gender Relations in German History*. P. 39–55.

³² *Hull Isabel V*. *Sexuality, State, and Civil Society in Germany, 1700–1815*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1996. *Lindemann Mary*. *Liaisons Dangereuses: Sex, Law, and Diplomacy in the Age of Frederick the Great*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2006.

³³ *Cheek Pamela*. *Sexual Antipodes: Enlightenment Globalization and the Placing of Sex*. Stanford: Stanford University Press, 2003. *Porter Roy*. *The Exotic as Erotic: Captain Cook at Haiti // Exoticism in the Enlightenment / ed. G. S. Rousseau and Roy Porter*. Manchester: Manchester University Press, 1990. P. 117–144.

³⁴ Найпоказовішими тут будуть дві роботи – доволі багатобічний збірник статей під редакцією Лінн Гант: *Hunt Lynn ed*. *The Invention of Pornography: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500–1800*. New York: Zone Books; Cambridge, Mass.: Distributed by MIT Press, 1993 і вже чи не класичне дослідження Роберта Дарнтона: *Darnton Robert*. *The Forbidden Best-Sellers of Pre-Revolutionary France*. New York: W.W. Norton, 1995.

суального життя у Георгіанській Англії. Автор доволі дотепно аналізує ті підводні скелі, об які може розбитися корабель недосвідченого дослідника історії сексуальності³⁵.

На завершення хотілося б внести ноту скепсису: при всій кількості досліджень, що пишуться на теми сексуальності у ранньомодерну добу або ж дотичні до неї, загальна картина виходить досить одноманітною, адже історики здебільшого продовжують активно експлуатувати запропонований ще у 1960-х рр. концепт нагляду й придушення. Змінюються лишень місце дії і учасники, при цьому дискурс і риторика залишаються сталими.

Останніми роками була здійснена спроба внести певне розмаїття в дослідження через застосування концепту соціального контролю³⁶, проте жодних інших проривів у дослідженнях історії ранньомодерної сексуальності в останні двадцять років не відбулося.

³⁵ *Harvey Arnold D.* Sex in Georgian England: Attitudes and Prejudices from the 1720s to the 1820s. London: Duckworth, 1994.

³⁶ Прикладом такого підходу є збірка *Roodenburg Henry, Spierenburg Pieter eds.* Social Control in Europe. Vol. 1, 1500–1800. Columbus: The Ohio State University Press, 2004.